

УДК 37.014.5 (=161.2:477.83-25)“1923/1939”

РОЗВИТОК ОСВІТНІХ ПРОЦЕСІВ У ЛЬВОВІ (1923–1939)

Оксана РУДА

Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України
Центр дослідження українсько-польських відносин

Висвітлено розвиток народного, середнього і вищого шкільництва Львова міжвоєнних років, державну освітню політику Другої Речі Посполитої стосовно непольського населення Галичини. Відзначено, що за умов політики колонізації, скерованої на розбудову мережі польського шкільництва, етнічне населення Львова створювало і розвивало приватні національні початкові і середні школи, а українці – навіть таємні вищі навчальні заклади.

Ключові слова: освітня політика, національні меншини, народне, середнє і вище шкільництво.

Сучасні науковці чимало уваги надають дослідженню проблематики історії повсякденності. Особливий інтерес вони виявляють до Галичини міжвоєнних років. Саме тоді край, усупереч волі місцевого населення, внаслідок поразки ЗУНР у польсько-українській війні 1918–1919 рр., потрапив під юрисдикцію Другої Речі Посполитої. За ухвалою Ради представників держав-переможниць від 21 листопада 1919 р. Галичину на 25 років долучено до складу Польщі, а 14 березня 1923 р. підтверджено польське право на ці території. Тоді динамічні зміни відбулися і в повсякденному житті населення краю, зокрема, в освіті.

Основна мета публікації полягає в тому, щоб на основі комплексного аналізу дослідити розвиток освітніх процесів у міжвоєнному Львові.

Джерельною базою статті послужили нормативно-правові документи, які регулювали діяльність освітніх закладів Другої Речі Посполитої і матеріали Центрального державного історичного архіву України у м. Львові. Деякі аспекти досліджуваної проблеми вже аналізували українські й чужоземні вчені. Культурно-освітнє життя міжвоєнного Львова представив польський дослідник А. Бонусяк¹. Політику Другої Речі Посполитої в освітній сфері щодо національних меншин і розвиток українського шкільництва висвітлили польські вчені У. Врублевська² та М. Сирник³. Л. Алексієвець дослідила питання розвитку початкової, середньої і вищої освіти польської держави в 1918–1939 рр. й реформування освітньої системи⁴. Освітнє життя німецької меншини Галичини студіював П. Сіреджук⁵. Проблемам розвитку єврейської освіти присвячена праця В. Меламеда⁶.

Одним з найбільших адміністративних, економічних, культурно-освітніх і наукових осередків Другої Речі Посполитої був Львів. За кількістю населення Львів також належав до найбільших міст Польщі: 219 тис. у 1921 р. і 318 тис. у 1939 р. Попри те, що за переписами 1921 р. і 1931 р. поляки кількісно переважали у Львові (62,2% і 63,5% відповідно), загалом у Галичині вони склали 15% населення, натомість українці (9,1% та 11,3%) – близько 74%, євреї (27,6% та 24,1%) – понад 9,8%, німці (0,74% і 0,8%) – 0,5%, інші етнічні групи, зокрема, чехи, вірмени, литовці, білоруси тощо, за усіма даними не перевищували 0,3%⁷.

Польський уряд переймався чисельним переважанням непольського населення в краї не даремно, адже від цього безпосередньо залежали внутрішня безпека і стабільність східних теренів. Держава спрямувала чималі зусилля на колонізацію галичан, намагаючись через систему освіти реалізувати політику національної асиміляції (проголошену ендеками) чи державної асиміляції (підтримувану режимом «санації»), навіть усупереч узятим на себе міжнародним зобов'язанням щодо ставлення до національних меншин.

Колонізаційна освітня політика розпочалася зі запровадження від 8 лютого 1921 р. уніфікованої шкільної структури, зокрема, створено Львівську шкільну округу, до якої увійшли Львівське, Станіславівське, Тернопільське воєводства⁸. Новостворену округу з центром у Львові очолив куратор, який контролював і координував підпорядковані йому навчальні заклади. Централізацію шкільництва здійснено так, що громадський чинник усувався від впливу на освітню адміністрацію, а запровадження польської мови як викладової, за одночасного обмеження вивчення української мови і заміна українських учителів польськими, сприяли колонізації⁹.

Наступним законопроектом, який значною мірою змінив систему освіти, став Закон від 31 липня 1924 р.¹⁰, що скерований, насамперед, проти українців, які, як вважалося, могли становити загрозу безпеці й цілісності Польщі. Закон передбачав перетворити школи на двомовні й надати їм державну підтримку, натомість утримувати національні школи мали громади¹¹. Навчати мовою меншини у школі дозволялося лише за умови, що громада меншини становила не менше як 25% населення. Оскільки, частка непольського населення у Львові була менша, місто було вилучене з процедури утравкізації, натомість розбудовувалася мережа польськомовного шкільництва.

Політика “санаційного” уряду в справі шкільництва та спроби реалізувати через систему освіти державну асиміляцію визначили в освітній реформі 1932 р.¹² Відповідно до закону від 11 березня 1932 р., уніфіковано структурно-організаційну систему шкільництва – від садочків до вищих навчальних закладів¹³. Уся їх діяльність підпорядковувалася єдиній меті – втілити ідеологію державницького виховання. Середнє державне шкільництво національних меншин Галичини фактично перестало існувати.

Народне шкільництво

У 20-х роках ХХ ст. у Львові діяло 84 початкові навчальні заклади, це переважно школи вищого рівня. Так, у 1929/30 н. р. з 43 публічних шкіл (17 чоловічих, 21 жіноча, 5 коедифікаційних) 38 були семикласними. У цих школах діяло 440 відділів і працювало 530 педагогів (без урахування учителів гебрійської мови)¹⁴. Коли у Львові збільшилися кількість дітей шкільного віку з 16827 у 1927/28 н. р. до 19992 у 1929/30 н. р., у класах нерідко навчалася близько 60 учнів, що погіршувало умови праці вчителів й ускладнювало навчальний процес. Ситуації не поліпшила і діяльність 22 приватних навчальних закладів.

Розвиток шкільництва національних меншин міста загальмувався, про що свідчать статистичні відомості: з 84 початкових навчальних закладів 6 були польськомовні, 7 – україномовні, у 35 поряд із польською мовою деякі предмети викладалися українською, а в 36 поряд із польською викладалися мови інших національних меншин¹⁵. Однак, ці 36 шкіл *de facto* були польські, оскільки в них інші мови, зокрема, німецьку, французьку, вивчали лише як окремий предмет. У більшості з 35 шкіл із польською й українською мовами навчання українська мова також була окремим предметом. За даними, які наводить польський дослідник М. Фальський, у 1930–1931 рр. у Львові було лише 6 двомовних польсько-українських шкіл, а в 28 українська мова вивчалася як навчальний предмет¹⁶. Український державний початковий навчальний заклад у Львові був лише один – школа ім. М. Шашкевича, багаторічним директором якої був В. Бень, колишній ад'ютант С. Петлюри. Українські приватні школи і заклади позашкільного виховання молоді переважно створювали з ініціативи членів українських товариств “Рідна Школа”, “Просвіта”, “Учительська Громада”, “Взаємна поміч українського учительства”, “Товариства українських наукових викладів ім. Петра Могили” та ін.¹⁷ Однак, навіть у цих нечисленних приватних школах польська влада всіляко намагалася обмежити навчання учнів за українськими підручниками і пильно стежила за дотриманням програми навчання польської мови, польської історії і географії.

Не набагато сприятливішими були умови для розвитку німецької початкової освіти. У перші роки після входження Галичини до складу Другої Речі Посполитої кожна середня і велика колонія німців ще мали свої національні школи. У 1926/1927 н. р. у Львівському воєводстві учні німецького походження мали три державні школи, 27 народних і 36 приватних¹⁸. Зокрема, у Львові діяла підпорядкована релігійній парафії семикласна школа протестантської громади. У державних школах навчання велося польською мовою, а освітні заклади підпорядковувалися Міністерству віросповідань та освіти. У приватних німецьких школах навчалася лише половина учнів німецького походження, решта ж відвідували польські, українські чи утраквістичні навчальні заклади¹⁹. При кожній німецькій школі функціонувало відділення Німецького Шкільного Союзу.

Початкові освітні заклади були типовими зразками ортодоксально-конфесійної школи Німеччини, перебували на повному утриманні німецьких громад і підпорядковувалися лютеранському духовенству. Завдяки фінансовій підтримці Німеччини вони були набагато краще оснащені, ніж українські, а подекуди – й польські. Однак, школярі там отримували лише мінімальні знання, з якими молодь могла вступати лише до ремісничих шкіл, – гімназії для них були недоступні²⁰. Учителі німецьких шкіл мали свою громадську організацію “Спілка німецьких учителів і вчительок Малопольщі”, а від 1920 р. розпочала діяльність «Загальнодержавна спілка німецьких вчителів і вчительок Польщі», яка опікувалася підвищенням професійного і наукового рівня педагогів, охороною інтересів національної школи і вчителства тощо, організовуючи з цією метою вчительські конференції, відкриті лекції, екскурсії.

Розвиток єврейського шкільництва ускладнювався політикою полонізації і неоднорідністю єврейського середовища. Державні школи для єврейської молоді з польською мовою викладання від польських різнилися лише двогодинним курсом юдаїзму й відсутністю занять у суботи і єврейські свята. Єврейське приватне шкільництво, через відмінності в суспільно-політичних орієнтаціях в єврейському середовищі, репрезентоване різними типами шкіл з різною мовою навчання (їдиш, гебрайська, польська та ін.). Серед єврейських приватних шкільних громад були мережа шкіл “Хорев”; гебрайськомовна шкільна мережа сіоністів “Культура”; мережа їдишомовних шкіл “Головна їдишомовна шкільна організація”; двомовна польсько-гебрайська мережа “Явне” тощо²¹. Львівське відділення Союзу єврейських шкіл, засноване 1927 р., також зосереджувалося на розбудові єврейського шкільництва. Єврейські школи, в яких навчали і загальноосвітні предмети, і юдейську релігію, об’єдналися в “Єврейське товариство народної та середньої школи”.

Єврейська громада Львова була неоднорідною за релігійною і соціально-політичними ознаками. Інтереси львівських євреїв, незалежно від політичних поглядів, приналежності до ортодоксального юдаїзму, хасидизму чи реформованої синагоги, репрезентувала Єврейська релігійна громада. Саме вона активно опікувалася приватним шкільництвом, зокрема, утримувала загальноосвітню школу ім. Абрагама Кона (діяла до 1941 р.). Спочатку ця школа була чотирирічна, згодом стала семирічна, давала світську і релігійну освіту, базовану на вивченні давньоєврейської мови і культури²².

Інші нечисленні етнічні групи Львова приватних шкіл з рідною мовою навчання не мали, їхня молодь здобувала освіту в польських, німецьких, українських державних чи приватних школах. Позашкільні навчальні курси релігії, вірменської мови і культури організовувала у своїх храмах вірменська громада, в середовищі чеської етнічної групи культурно-освітню діяльність провадило товариство “Чеська Бесіда”²³.

Навчання в усіх школах Польщі, в тому числі навчальних закладах національних меншин, провадилося за однаковими навчальними програмами. Водночас навчальних програм з української мови і літератури не було, учителям доводилося використовувати публікації ще австрійської доби. Від 30-х років ХХ ст. ситуація з виданням підручників для українських шкіл значно ускладнилася. Створена 16 лютого 1934 р. при Кураторії Львівської шкільної округи Комісія з рецензування книжок для українських шкіл від початку своєї діяльності була проти написання цих підручників українською літературною мовою. Траплялося, що комісія не допускала до друку книжки з творами визначних українських поетів і прозаїків ХІХ – початку ХХ ст., зокрема, Т. Шевченка, Лесі Українки, М. Коцюбинського та ін. Водночас у книжках, що рекомендувала комісія до друку, нерідко принижувалася гідність українців, спотворювалося історичне минуле²⁴.

Частка польського уряду у фінансуванні шкільництва була дуже малою. Відповідно до звіту львівського воєводи, на школи Львова в 1931–1932 рр. скеровано лише 5,3% бюджету, у 1932–1933 рр. – 5,4%, а в 1934–1935 – 5%; на школи у повітах Львівського воєводства ще менше – від 0,4 до 0,7% бюджету. Саме тому сотні тисяч дітей національних меншин опинилися поза народними школами з рідною мовою навчання²⁵.

Середнє шкільництво

У міжвоєнні роки у Львові функціонувало 15 державних і 18 приватних середніх шкіл. Учителів готували в 6 державних і 6 приватних учительських семінаріях. Зі збільшенням населення в 30-х роках постала необхідність розбудови середнього шкільництва міста. Так, у 1935/36 н. р. діяло 12 державних польських гімназій, дві українські, 13 приватних середніх шкіл, одна – німецька та одна єврейська, а також п'ять торговельних шкіл, 10 технічно-промислових (з них шість жіночих)²⁶.

Середнє шкільництво етнічних груп, як і початкові навчальні заклади, зазнало значних утисків. В окреслений період у Львові діяли дві українські державні гімназії: академічна (паралельні відділи при ній були скасовані) і її філія, а також одна приватна з українською мовою викладання²⁷.

Ще одним типом середніх шкіл були фахові школи, до 1932 р. всі приватні. Школи цього типу створювали й утримували різноманітні організації, в тому числі економічні і релігійні товариства²⁸.

Шкільна реформа 1932 р. зумовила збільшення кількості українських фахових шкіл і зміну організаційної структури фахового шкільництва. У 1932/33 н. р. у Львові діяло шість українських фахових шкіл. Частиною з них опікувалося товариство “Рідна Школа”²⁹. Також товариство утримувало у Львові купецьку гімназію, в якій у 1929 р. налічувалося 285 учнів. На той час у гімназії обладнано навчальні кабінети, зал з 13 друкарськими машинками, бібліотеки для учнів і вчителів, на заняттях використовували діяфільми, епідіяскоп, влаштували навчальні радіопересилання тощо³⁰. У Львові діяла торговельно-кооперативна школа з такими відділеннями: двокласна торговельно-кооперативна школа; трикласна торговельно-кооперативна школа для випускників семикласної початкової школи або учнів, які закінчили три класи гімназії; дворічний ліцей – для випускників шести класів середньої школи; однорічний торговельний курс – для випускників учительських семінарій або тих, хто має повну середню освіту; кооперативні курси – для випускників торговельно-кооперативних шкіл або осіб з повною середньою освітою, які працюють за фахом; вечірні курси, де навчали бухгалтерському облікові, машинопису та стенографії³¹. Окрім того, у Львові були дві фахово-доповнювальні школи.

У фахових школах українська молодь здобувала ґрунтовну загальноосвітню і фахову підготову. Поглиблювати свої знання і вдосконалюватись як особистості учні цих шкіл могли за допомогою шкільних гуртків, бібліотек, читалень, а також участі у краєзнавчих екскурсіях і різноманітних святкуваннях визначних національних дат³².

У міжвоєнні роки у складній ситуації перебували не лише українські державні середні школи, а й українські вчительські семінарії. Щоб постати в очах світової громадськості демократичною державою з належними умовами для розвитку національних меншин, польська влада 1919 р. при чоловічій і жіночій учительських семінаріях у Львові створила державні семінарійні курси з українською мовою навчання, які в 1922 р. одержали статус самостійних навчальних закладів. Однак, уже в 1923 р. єдина україномовна чоловіча семінарія у Львові ліквідована, а жіноча українська учительська семінарія незабаром стала двомовною (польською мовою тут викладали історію, географію, педагогічні предмети)³³. Та, навіть, попри те, що семінарії були утраквістичні, випускники-українці мали право викладати лише в українських школах, що значно ускладнювало їх працевлаштування.

До реформи 1932 р. українські вчителі здобували освіту в семи утраквістичних учительських семінаріях, після реформи мовою навчання вчителів стала польська. Від 1934/35 н. р. єдиним закладом з українською мовою викладання була вчительська семінарія, якою опікувалися сестри чину св. Василя Великого³⁴, в ній навчалися майбутні вихователі дошкільних закладів³⁵. Викладацький склад семінарії був надзвичайно професійний, тут викладали В. Щурат, Я. Біленький, Р. Цегельський, Я. Гординський та ін. Також при цій гімназії діяли самодіяльні гуртки учнівської молоді, які з часом набули поширення в навчальних закладах Галичини та сприяли поглибленню знань, набуттю навичок самостійної роботи, а також формуванню громадянської позиції. На заняттях гуртків учні готувалися до відзначення національних свят, вшанування визначних історичних подій, які часто забороняла шкільна влада: Першого листопада, битви під Кругами, а також видатних постатей: Т. Шевченка, Лесі Українки, І. Франка та ін. Усе ж ці заходи допомагали виховувати молодь у національному дусі, формувати в неї патріотичні почуття і переконання³⁶.

Потреби німецької та єврейської громад у середній освіті задовольняли приватні навчальні заклади. Німецьке середнє шкільництво у Львові репрезентувала приватна гімназія з фізико-математичним нахилом, створена ще за часів ЗУНР, яка утримувалася на кошти міської лютеранської общини. Директором гімназії був Л. Шнайдер. Тут 1921/22 н. р. навчалося 314 гімназистів. Статус шестикласної гімназії отримала 1923/24 н. р. Навчальний заклад мав 13 класів: шість для дівчат і сім для хлопчиків. У 1922/23 н. р. до обов'язкових предметів була долучена польська мова, якою викладали історію (польську і всесвітню), географію, релігієзнавство, літературу, при чому уроки польської мови і польської історії були щодня. У гімназії працювали висококваліфіковані

педагоги різних національностей: німці, українці, поляки, євреї. Випускники отримували обсяг знань, який давав їм змогу продовжувати навчання в польських, німецьких, австрійських вищих навчальних закладах³⁷.

Потреби єврейської громади в середній освіті задовольняли приватні навчальні заклади, появу яких прискорила запроваджена в 1923 р. відсоткова норма навчання євреїв у середніх і вищих навчальних закладах. Єврейська спільнота сприйняла це негативно, звинувативши уряд у порушенні прав національних меншин, і, водночас, активізувала роботу з організації товариств самопомочі і жертвування коштів на розбудову приватного шкільництва. По всій Польщі діяло 48 приватних гімназій, з яких 10 з гебрійською мовою навчання, а 38 з польською і гебрійською, та 43 ліцеї, відповідно, 9 та 34³⁸.

Єврейська громада Львова утримувала власні гімназії, професійні школи і курси. Так, у приміщенні школи ім. Абрагама Кона діяла трирічна професійна школа для єврейських ремісників. Єврейська громада опікувалася Ремісничою школою ім. А. Коркіса, Жіночою професійною школою, сільськогосподарською фермою на Сигнівці³⁹. У підпорядкуванні заснованого на початку 30-х років ХХ ст. у Львові Єврейського товариства комерційних училищ були комерційна гімназія і торгова школа.

Від 1919 р. у триповерховому приміщенні, яке придбало Єврейське товариство початкової і середньої школи, розмістилися гуманітарна та класична чоловічі гімназії (перший директор М. Брандштетер) і гуманітарна жіноча гімназія (перші директори Г. Лілієн та Б. Фаєрман). У 1920 р. кількість класів збільшилася від 23 до 29, працювали 60 педагогів. Навчання в гімназіях було платне, однак діти з бідних сімей звільнялися від оплати. У цьому ж приміщенні працювала коєдукаційна гімназія, яка готувала викладачів мови іврит. Навчання в гімназіях велося польською мовою за програмами, затвердженими для державних гімназій Другої Речі Посполитої. Додатково вивчалися іврит та історія євреїв, а також, за вибором, французька й англійська мови. У приміщенні гімназій були добре обладнані хемічна, фізична і біологічна лабораторії, кабінет малювання, майстерні, бібліотека. Випускники усіх єврейських гімназій отримували атестат зрілості такого ж зразка, як і випускники польських державних гімназій – себто мали право прилюдности. Єврейська молодь також навчалася у польських, українських і німецьких гімназіях⁴⁰.

Важливу роль у підтримці професійного шкільництва відіграло засноване в Галичині 1921 р. Товариство з поширення професійної та сільськогосподарської діяльності серед євреїв у Польщі⁴¹. Розвитку єврейського середнього шкільництва сприяло також Єврейське товариство середніх і вищих шкіл. У середніх закладах, якими опікувалося це товариство, наголос робився на вивченні традицій і культури єврейського народу, юдаїстичних предметів (гебрійської мови і літератури, історії єврейства). Підготову учительських кадрів здійснював Єврейський педагогічний інститут, навчальні програми якого передбачали вивчення Танаха (Старого Заповіту), Талмуду, а також івриту, єврейської історії

і сучасної єврейської літератури⁴². Представники єврейської національної меншини Польщі мали змогу здобувати освіту також у заснованому в 1936 р. Єврейському народному університеті ім. Альберта Айнштайна. Керівництво університету – відомі учені та громадські діячі – вважало за необхідне знайомити студентів з найновішими досягненнями в галузі науки та техніки, новинками культури, зокрема, єврейської. До читання лекцій залучалися спеціалісти з різних галузей знань⁴³.

Вищі навчальні заклади

У міжвоєнні роки у Львові діяли такі вищі навчальні заклади: Університет ім. Яна Казимира, Львівська політехніка, Академія ветеринарної медицини і приватна Вища школа закордонної торгівлі. У 1929/30 н. р. в тих закладах навчалось 9458 студентів, з них 2262 дівчат (24%): в Університеті ім. Яна Казимира – 5064 особи, у Львівській політехніці – 2847, Академії ветеринарної медицини – 460, Вищій школі закордонної торгівлі – 759. За кількістю студентів університет посідав третє місце в Польщі, політехніка – сьоме, як і Вища школа закордонної торгівлі, але серед приватних. За даними польського дослідника А. Бонусяка, 55% студентів цих вищих навчальних закладів були римо-католики, 25,6% – євреями, 16,3 – греко-католики, 1,4% – євангелісти, 1,3% – православні та 0,4% – інших віросповідань⁴⁴. Характер вищих навчальних закладів мали також Вищий музичний інститут ім. М. Лисенка, Львівська музична консерваторія ім. К. Шимановського та ін. Ці заклади також підпорядковувалися Міністерству віросповідань та освіти, і саме міністр затверджував їх статuti. Починаючи від 1933 р. ректорів цих установ обирали раз на три роки (раніше – щорічно, як і деканів).

У листопаді 1918 р. Львівському університетові присвоєно ім'я польського короля Яна Казимира, яке він утримував до 1939 р., а в 1923 р. – передано приміщення колишнього Галицького союму. Відповідно до Закону про вищі школи Польщі від 13 липня 1920 р.⁴⁵, Львівський університет втратив статус двомовного, тут були закриті всі кафедри з українською мовою викладання і водночас була запроваджена “*numerus clauses*” – відсоткова норма вступу до вищих навчальних закладів представників непольської національності, а перевага при вступі надавалася молоді, яка служила в польській армії чи закінчила польськомовну школу⁴⁶.

Університет складався з чотирьох факультетів: юридичного, медичного, теологічного і філософського (у 1924/25 н. р. розділений на гуманістичний і математично-природничий). Найвищим керівним органом закладу був академічний сенат, до якого входили ректор, проректор, декани факультетів і по одному представникові від кожної факультетської ради викладачів. Ректора спочатку обирали щорічно, а від 1934 р. – раз на три роки на зборах виборних представників факультетських рад. У 1922/23 н. р. в університеті діяло

122 кафедри, на яких працювало 87 звичайних професорів, 5 надзвичайних і 159 осіб допоміжного наукового персоналу. У 1938–1939 рр. тут було 104 кафедри, на яких працювало 64 звичайні, 22 надзвичайні професори та 110 доцентів⁴⁷.

Активно розбудовувалася також Політехнічна школа, до якої у листопаді 1919 р. приєднано Рільничу академію в Дублянах і Вищу школу лісового господарства у Львові, з яких було сформовано рільничо-лісовий факультет. Відповідно до прийнятого 20 червня 1920 р. статуту школи, керівними органами самоврядування стали загальні збори професорів, сенат і ради факультетів. Ректора обирали на один навчальний рік, виконавчим органом при ньому був сенат, до складу якого входили секретаріат, квестура (фінансовий відділ), інтендатура (управління будинками). Від січня 1921 р. Політехнічна школа перейменована на Львівську політехніку. Того ж року в ній з метою підготовки вчителів математики, фізики, хемії й рисунка для середніх загальноосвітніх і спеціальних шкіл було відкрито загальний факультет, який діяв до 1933 р. Львівська політехніка отримала статус вищого технічного навчального закладу. У міжвоєнні роки тут діяло шість факультетів: сухопутної і водної інженерії, архітектурний, хемічний, механічний, рільничо-лісовий і загальний. На 74 кафедрах працювали такі знані вчені, як Т. Обмінський, В. Рубінович, К. Вайгель та ін. Навчання тривало 4 роки, а на водному й шляховому відділах факультету сухопутної та водної інженерії – 4,5 року. Кількість студентів невинно зростала: від 1285 осіб у 1919/20 н. р. до 3606 осіб у 1938/39 н. р. Тут діяла одна з найбільших в Європі науково-технічних бібліотек, яка мала статус федеральної⁴⁸.

У 1922 р. Торгова і промислова палата у Львові заснувала Вищу школу закордонної торгівлі у Львові, завданням якої було готувати фахівців для роботи у сфері закордонної торгівлі і в консульській службі. Першим ректором школи став А. Павловський. Навчання тут тривало три роки, а від 1931/32 н. р. запроваджено спеціальний навчальний четвертий рік для групи консульсько-експортних і загальноторговельних наук. До навчальної програми цього закладу долучено комерційні, суспільні, правничі та спеціальні предмети⁴⁹. Від 1922 до 1938 р. тут щороку навчалось від 189 до 759 студентів⁵⁰.

У Львівській академії ветеринарної медицини (таку назву вона отримала 12 грудня 1922 р.) від 1922 до 1938 р. щороку навчалось від 267 до 535 студентів⁵¹. У міжвоєнні роки тут працювали такі знані в Європі вчені, як В. Морачевський, А. Клісецький, К. Щудловський, Т. Ольбрихт, А. Травінський та ін. За 1909–1939 рр. 11 осіб стали почесними докторами академії. Після окупації Польщі Німеччиною цей навчальний заклад був перейменований на Львівський ветеринарний інститут.

У міжвоєнні роки свою діяльність продовжив заснований 1903 р. у Львові з ініціативи А. Вахнянина та С. Людкевича український Вищий музичний інститут ім. М. Лисенка, який проіснував до 1939 р. Від 1925 до 1939 р. заклад очолював В. Барвінський. За цей час на базі інституту сформовано консерваторію

західноєвропейського зразка. При інституті діяла мережа філій: у Стрию, Станиславові, Дрогобичі, Перемишлі, Тернополі, Золочеві, Самборі, Сокалі, Рогатині тощо. Навчання тут тривало 10 років і складалося з трьох рівнів (шкіл): нижчого і середнього (по 4 класи кожен), а також вищого (2 класи). Викладалися гра на фортепіано, скрипці, альті, віолончелі, контрабасі, флейті, кларнеті, фаготі, сольний спів; а також теоретичні дисципліни: сольфеджіо, теорія музики, гармонія, контрапункт та ін.; діяли оркестрові та хорові класи, клас диригування та клас музичної ритміки. Станом на 1937 р. в інституті і філіях навчалось близько 600 студентів і працювало 59 викладачів, – серед яких А. Вахнянин, С. Людкевич, Ф. Колесса, В. Барвінський, М. Криницька, Д. Шухевич, А. Вольфсталь, С. Козловська та ін.⁵²

Водночас у Львові діяв заснований 1902 р. з ініціативи А. Нементовської приватний навчальний Музичний інститут, у 1905 р. реорганізований у Львівський музичний інститут, а від 1931 р. він отримав назву Львівська музична консерваторія ім. К. Шимановського. Від 1922 р. в інституті працювали такі знамі музиканти, як піяністи М. Домбровський та Я. Іллясевич-Стояловська, скрипаль Є. Гаш, композитор і критик С. Барбаг, оперний співак А. Дідур.

Попри розвинену мережу польського вищого шкільництва за статистикою українських студентів у вищих навчальних закладах було близько 3000, або 6% усіх студентів Польщі. Такий малий відсоток українських студентів був наслідком дискримінаційної освітньої політики Польщі стосовно національних меншин. Зокрема, польська влада поставила собі за мету не допустити формування кадрів української інтелігенції. Так, у Львівському університеті закрито вісім українських кафедр, з них наприкінці 1933 р. відновила свою роботу лише одна – кафедра історії слов'янських літератур, очолював І. Свенціцький (курс східно- і південнослов'янських літератур читався польською мовою). Українські професори і доценти здебільшого були позбавлені права викладати в університеті, обмеженим став доступ у цей заклад і для українського студентства, частка яких у вищих навчальних закладах не мала перевищувати 15%⁵³.

Позбавлена можливості здобувати повною мірою освіту у вищих навчальних закладах Галичини українська спільнота започаткувала створення університетських курсів, покликаних замінити скасовані українські кафедри. Такі курси почали діяти від жовтня 1919 р. у трьох секціях: історико-філософській, математично-природничій і правничій, – завдяки зусиллям Товариства українських наукових викладів ім. П. Могили. Однак через близькість тематики з університетськими лекціями незабаром вони були заборонені. Спроба Ставропігійського братства провадити курси за програмою вищої школи також нашоухнула на заборону. Цим легальні спроби створити університетські курси завершилися.

Нелегальні університетські курси з філософським, правничим і медичним відділами організовані в 1920 р., а від липня 1921 р. з ініціативи НТШ, Товариства українських наукових викладів ім. П. Могили, Ставропігійського інституту

реорганізовані в Український Таємний Університет у Львові, який діяв нелегально на громадських засадах (фінансувався господарсько-економічними установами та емігрантами з Чехо-Словаччини, Канади, США). Вступники до університету повинні були подати атестат зрілості, метрику і дві фотографії, а також сплатити 2 тис. польських марок. У 1921 р. для керівництва справами був створений сенат університету, до складу якого увійшли В. Щурат, М. Кордуба (декан історичного факультету), І. Крип'якевич, І. Раковський, В. Вергановський (декан юридичного факультету), М. Левицький, Р. Ковшевич, І. Куровець (декан медичного факультету), М. Музика, М. Вахнянин, І. Брик, С. Балей та ін. Заняття проводилися в приміщеннях Академічного Дому, НТШ, "Просвіти", Національного Музею, закладів "Рідної Школи", підвалах собору св. Юра, у приміщенні "Кола Правників" й інших українських організацій і навіть на приватних квартирах викладачів і студентів. В університеті викладали знані українські вчені: К. Студинський, М. Возняк, Ф. Колесса, І. Свенціцький, М. Чубатий, С. Шухевич та ін.⁵⁴

У перший рік існування в університеті діяли три факультети – медичний, філософський та юридичний з 58 кафедрами. Згодом створено технічний відділ, на базі якого від 1922 до 1925 р. діяла Українська (таємна) висока політехнічна школа. Від 1924 р. розпочалося навчання студентів на факультеті мистецтва за керівництва С. Новаківського. Першим ректором університету обрано В. Щурата, згодом – М. Панчишина, М. Чайковського, Є. Давидяка. Станом на 1921/22 н. р. тут навчалося 1028 студентів (на філософському та юридичному факультетах навчання тривало чотири роки, на медичному – два), які мали змогу продовжувати навчання у вишах Австрії, Німеччини, Чехословаччини, Югославії⁵⁵. Однак, постійні переслідування з боку польської влади, заборона службовцям державних установ працювати в університеті, дискримінація випускників, недостатня матеріальна база та брак коштів призвели до припинення його діяльності у 1925 р.⁵⁶

Подібна доля спіткала й Високу політехнічну школу, яка існувала від 1922 до 1925 р. і фактично була технічним відділом Таємного Університету. Створена на основі однорічних політехнічних курсів, які розпочали роботу в травні 1921 р. за ініціативи українських учених, які викладали тут загальнотеоретичні предмети, і за підтримки митрополита Андрея Шептицького, школа початково мала три відділи (факультети): загальний, машинний (машинобудівний) і лісничий (лісничо-агрономічний); згодом з'явилися хемічний і мистецький відділи. У вересні 1922 р. було затверджено статут закладу. Ректором обрали В. Лучківа. У школі працювало близько 30 викладачів. Навчання тут тривало два роки (чотири семестри). Далі студенти мали змогу продовжити навчання у вищих навчальних закладах Чехо-Словаччини, Австрії, Німеччини, Югославії. Студіювало у школі 1921/22 н. р. 112 осіб, 1922/23 – 156, 1923/24 – 100⁵⁷. Після закриття закладу 1925 р. все його майно, як і на випадок з Університетом, перейшло тим українським організаціям, які надавали йому фінансову підтримку.

Можливість українському студентству здобувати освіту надавала також заснована 1928 р. з ініціативи митрополита Андрея Шептицького греко-католицька Теологічна академія у Львові, що проіснувала до 1944 р. (від вересня 1939 р. упродовж двох років періодично навчання проводив лише Йосиф Сліпий). Академія створена на основі тимчасового теологічного відділу, організованого в Духовній семінарії для студентів Львівського університету після закриття там українських кафедр. Статут академії розробив Йосиф Сліпий. Його затвердив Андрей Шептицький 22 лютого 1928 р. Урочисте відкриття академії відбулося 6 жовтня 1929 р. Першим ректором закладу на трілітню каденцію митрополит призначив Йосифа Сліпого. До 1932 р. тут діяв лише теологічний відділ з 12 кафедрами (навчання тривало п'ять років), а від жовтня 1932 р. – філософський з шістьма кафедрами (навчання тривало чотири роки). В академії працювало приблизно 20 викладачів, серед них митрополит Андрей Шептицький, єпископ Миколай Чарнецький, отці Т. Мишковський, М. Конрад, світські професори М. Чубатий, Я. Пастернак, О. Надрага та ін. Найбільше студентів тут навчалася в 1934–1936 рр. – 365 осіб, найменше – в 1929–1930 рр. – 159. Від 1932 р. при академії діяв український музей церковного мистецтва⁵⁸.

Отже, у міжвоєнній Польщі під гаслами захисту державотворчих інтересів активно розгорнулася політика колонізації, спрямована головню на культурно-освітню сферу. Польська адміністрація, як видно на прикладі Львова, взявши курс на руйнування початкової, середньої та вищої освіти національних меншин, усіляко перешкоджала навчанню дітей рідною мовою, водночас розбудовуючи мережу польського шкільництва. Однак така освітня політика держави мала протилежні від очікуваних (об'єднання усіх громадян з державою) наслідки. Серед українців, євреїв і німців Львова прагнення до здобуття освіти рідною мовою, культивування національних традицій і розвиток рідної культури в міжвоєнні роки лише міцніли. Національним меншинам Львова вдалося зберегти свою самобутність значною мірою завдяки діяльності приватних національних початкових і середніх шкіл, і навіть, як це зробили українці, створивши таємні вищі навчальні заклади.

DEVELOPMENT OF EDUCATIONAL PROCESSES IN L'VIV (1923–1939)

Oksana RUDA

National Academy of Sciences of Ukraine,

I. Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies, Center for Ukrainian-Polish relations research

This paper deals with the development of national, secondary and tertiary schooling in L'viv in the interwar period, and public education policy of the Second Polish Republic concerning non-Polish population of Galicia (Halychyna). It is noted that under policy of polonization aimed at building a network of the Polish school system, ethnic population of L'viv created and developed national, private, primary and secondary schools, and the Ukrainians – even secret universities.

Key words: educational policy, national minorities, folk, secondary and higher schools.

¹ *Bonusiak A.* Lwów w latach 1918–1939. Ludność – Przestrzeń – Samorząd / A. Bonusiak. – Rzeszów: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej, 2000. – 302 s.

² *Wróblewska U.* Polityka oświatowa państwa polskiego wobec mniejszości narodowych, grup etnicznych i wyznaniowych zamieszkujących Kresy Wschodnie w II RP / U. Wróblewska // *Nauka*. – 2011. – № 2. – S. 109–124.

³ *Syrnyk M.* Ukraińcy w Polsce 1918–1939: Oświata i szkolnictwo / M. Syrnyk. – Wrocław: Krynica Design Studio, 1996. – 186 s.

⁴ *Алексієвець Л. М.* Реформа шкільної освіти і розбудова вищої школи Польщі у міжвоєнний період (1918–1939 рр.) / Л. М. Алексієвець // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія / за заг. ред. М. М. Алексієвця. – Тернопіль, 2003. – Вип. 1. – С. 207–211.

⁵ *Сіреджук П.* Соціально-економічне становище і культурне життя німецької меншини Східної Галичини (20–30-ті роки ХХ ст.) / П. Сіреджук. – Тернопіль: Економічна думка, 2008. – 752 с.

⁶ *Меламед В.* Між двома Світовими війнами (1919–1939 р.) [Електронний ресурс] / В. Меламед // Незалежний культурологічний часопис “І”. – 2008. – Ч. 52. – Режим доступу: <http://www.ji.lviv.ua/n51texts/melamed6.htm>

⁷ *Лозинський Р.* Етнічний склад населення Львова (у контексті суспільного розвитку Галичини) / Р. Лозинський. – Львів: Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2005. – С. 172–173, 184–186.

⁸ Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 8 lutego 1921 r. wydane w porozumieniu z Ministrem Spraw Wewnętrznych w przedmiocie tymczasowego ustroju władz szkolnych na obszarze b. Galicji // *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej* (далі – *Dz.U.*). – 1921. – № 16. – Poz. 97. – S. 222–226.

⁹ *Семчишин М.* Тисяча років української культури. Історичний огляд культурного процесу / М. Семчишин. – 2-ге вид. – К., 1993. – С. 487; *Wróblewska U.* Polityka oświatowa państwa polskiego wobec mniejszości narodowych, grup etnicznych i wyznaniowych zamieszkujących Kresy Wschodnie w II RP. – S. 114–117.

¹⁰ Ustawa z dnia 31 lipca 1924 r. zawierająca niektóre postanowienia o organizacji szkolnictwa // *Dz.U.* – 1924. – № 79. – Poz. 766. – S. 1212–1214.

¹¹ *Семчишин М.* Тисяча років української культури. Історичний огляд культурного процесу. – С. 487–488; *Сырнык М.* Ukraińcy w Polsce 1918–1939. – S. 55.

¹² *Алексієвець Л. М.* Реформа шкільної освіти і розбудова вищої школи Польщі у міжвоєнний період (1918–1939 рр.) / Л. М. Алексієвець // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія: Історія. – 2003. – Вип. 1. – С. 209.

¹³ Ustawa z dnia 11 marca 1932 r. o ustroju szkolnictwa // *Dz.U.* – 1932. – № 38. – Poz. 389. – S. 639–645.

¹⁴ *Bonusiak A.* Lwów w latach 1918–1939. Ludność – Przestrzeń – Samorząd. – S. 237.

¹⁵ *Romer E.* Polski stan posiadania na południowym wschodzie Rzeczypospolitej: referat wygłoszony na zebraniu obywatelskim we Lwowie 21. II. 1937 / E. Romer. – Lwów, 1937. – S. 10.

¹⁶ Szkoły Rzeczypospolitej Polskiej w roku szkolnym 1930–1931 / pod red. M. Falski. – Warszawa, 1933. – S. 403–404.

¹⁷ *Герасимович І.* Українські землі під Польщею / І. Герасимович, В. Кубійович, В. Мудрий, В. Островський та ін. // *Енциклопедія українознавства: перевидання в Україні*. – К., 1995. – С. 948.

¹⁸ *Сіреджук П.* Соціально-економічне становище і культурне життя німецької меншини Східної Галичини (20–30-ті роки ХХ ст.). – С. 248, 250.

¹⁹ *Mauersberg S.* Szkolnictwo powszechne dla mniejszości narodowych w Polsce w latach 1918–1939 / S. Mauersberg. – Wrocław; Warszawa; Kwaków, 1968. – S. 150–151.

²⁰ *Сіреджук П.* Соціально-економічне становище і культурне життя німецької меншини Східної Галичини (20–30-ті роки ХХ ст.). – С. 250–255.

²¹ *Чорній П. І.* Етнічні групи Галичини міжвоєнного періоду (1919–1939 рр.): демографічні та етнокультурні процеси: дис. ... канд. істор. наук: 07.00.05: захищена: 12.04.2011 / Чорній Петро Ігорович; Національна академія наук України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича, Інститут народознавства. – Львів, 2011. – С. 129–130, 170.

²² *Меламед В.* Між двома Світовими війнами (1919–1939 р.) [Електронний ресурс].

²³ *Чорній П. І.* Етнічні групи Галичини міжвоєнного періоду (1919–1939 рр.): демографічні та етнокультурні процеси: дис. ... канд. істор. наук. – С. 143.

²⁴ Центральний державний історичний архів України у м. Львові. – Ф. 179 (Кураторія Львівського шкільного округу, м. Львів). – Оп. 1 (Загальний (президіальний) відділ). – Спр. 189 (Обіжники і розпорядження Кураторії Львівського шкільного округу за лютий 1934 р.). – Арк. 124.

²⁵ *Гетьманчук М. П.* Між Москвою та Варшавою: українське питання у радянсько-польських відносинах міжвоєнного періоду (1918–1939 рр.): монографія / М. П. Гетьманчук. – Львів: Львівська політехніка, 2008. – С. 242.

²⁶ *Vopusiak A.* Lwów w latach 1918–1939. Ludność – Przestrzeń – Samorząd. – S. 238.

²⁷ *Курляк І. Є.* Класична освіта на західноукраїнських землях (XIX – перша половина XX століття). Історико-педагогічний аспект / І. Є. Курляк. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2000. – С. 141.

²⁸ Детальніше про це див.: *Сірополко С.* Народна освіта на українських землях і в колоніях // Українська культура: лекції за редакцією Д. Антоновича / Упор. С. В. Ульяновська; Вст. ст. І. М. Дзюби; Перед. слово М. Антоновича; Додатки С. В. Ульяновської, В. І. Ульяновського. – К., 1993. – 592 с. (“Пам’ятки історичної думки України”).

²⁹ *Ступарик Б. М.* Шкільництво Галичини (1772–1939) / Б. М. Ступарик. – Івано-Франківськ: ІСДО, 1994. – С. 125.

³⁰ *Білавич Г.* Товариство “Рідна школа” (1881–1939 рр.) / Г. Білавич, Б. Савчук. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 1999. – С. 131–132.

³¹ *Syrnyk M.* Ukraińcy w Polsce 1918–1939: Oświata i szkolnictwo. – S. 72–73.

³² *Кецик У. В.* Громадянське виховання учнів українських професійних шкіл Галичини (перша третина XX століття): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. педагог. наук: спец. 13.00.01 “Загальна педагогіка та історія педагогіки” / У. В. Кецик; Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника. – Івано-Франківськ, 2005. – С. 11–12.

³³ *Гетьманчук М. П.* Між Москвою та Варшавою: українське питання у радянсько-польських відносинах міжвоєнного періоду (1918–1939 рр.). – С. 241.

³⁴ *Семчишин М.* Тисяча років української культури. Історичний огляд культурного процесу. – С. 489.

³⁵ *Syrnyk M.* Ukraińcy w Polsce 1918–1939: Oświata i szkolnictwo. – S. 75–76.

³⁶ *Комісар І.* Становлення української національної школи в Галичині (1920–1939 рр.) / І. Комісар // Визвольний шлях. – 2000. – Р. 53. – Кн. 1(622). – С. 29–30.

³⁷ *Середжук П.* Соціально-економічне становище і культурне життя німецької меншини Східної Галичини (20–30-ті роки XX ст.). – С. 259–260.

³⁸ *Чорній П. І.* Етнічні групи Галичини міжвоєнного періоду (1919–1939 рр.): демографічні та етнокультурні процеси: дис. ... канд. істор. наук. – С. 129.

³⁹ *Меламед В.* Між двома Світовими війнами (1919–1939 р.) [Електронний ресурс].

⁴⁰ *Орач Б.* Єврейська освіта у Львові до початку II світової війни / Б. Орач // Збірник матеріалів Наукових конференцій “Збереження єврейської історико-культурної спадщини, як частки української та світової культури: правові, історичні, мистецькі та музейні аспекти” (12–14 листопада 2007, Львів) та “Україно-єврейські взаємини: культурологічні, історичні, соціологічні аспекти”, присвячена 90-й річниці проголошення ЗУНР (27–28 жовтня 2008, Львів). – Львів, 2010. – Ч. 2. – С. 161–164.

⁴¹ *Mauersberg S.* Szkolnictwo powszechne dla mniejszości narodowych w Polsce w latach 1918–1939. – S. 170.

- ⁴² Меламед В. Між двома Світовими війнами (1919–1939 рр.) [Електронний ресурс].
- ⁴³ Орач Б. Єврейська освіта у Львові до початку II світової війни. – С. 164–165.
- ⁴⁴ Bonusiak A. Lwów w latach 1918–1939. Ludność – Przestrzeń – Samorząd. – S. 240–242.
- ⁴⁵ Ustawa z dnia 13 lipca 1920 r. o szkołach akademickich // Dz.U. – 1920. – Nr 72. – Poz. 494. – S. 1277–1294.
- ⁴⁶ Rocznik statystyki Rzeczypospolitej Polskiej 1923. – Warszawa, 1924. – R. 2. – Ź. 3. – S. 278.
- ⁴⁷ Притула Я. Університет Яна Казимира у Львові (1918–1939) / Я. Притула, Р. Тарнавський // Encyclopaedia. Львівський національний університет імені Івана Франка. Довідкове видання: в 2 т. – Т. 1. – Львів, 2011. – С. 56–58.
- ⁴⁸ Politechnika Lwowska: 1844–1945 / [kom. red. Jan Boberski et al.]. – Wrocław: Wydaw. Politechniki Wrocławskiej, 1993. – 577 s.
- ⁴⁹ Гелей С. Д. Львівська комерційна академія. Нарис історії: монографія / С. Д. Гелей. – Львів: Видавництво ЛКА, 2008. – 624 с.; Шайнер А. І. Становлення й розвиток системи торговельного шкільництва Другої Речі Посполитої у міжвоєнний період (до питання нормативно-правових та організаційних аспектів функціонування комерційних навчальних закладів Східної Галичини) [Електронне видання] / А. І. Шайнер. – Додаток: http://www.nbu.gov.ua/ujm/natural/nvuU/Ped/2011_20/shajner.pdf
- ⁵⁰ Statystyka szkolnictwa 1932/33. – Warszawa, 1934. – S. 75; Statystyka szkolnictwa 1937/38. – Warszawa, 1939. – S. 82.
- ⁵¹ Ibid.
- ⁵² Горак Я., Костишин В. Вищий музичний інститут ім. М. Лисенка / Я. Горак, В. Костишин // Енциклопедія Львова. Т. 1 / за ред. А. Козицького, І. Підкови. – Львів, 2007. – С. 377.
- ⁵³ Історія Львова / за ред. В. Секретарюка. – К., 1984. – С. 216.
- ⁵⁴ Сырчук М. Українці в Польщі 1918–1939: Освіта і szkolnictwo. – S. 101.
- ⁵⁵ Гетьманчук М. П. Між Москвою та Варшавою: українське питання у радянсько-польських відносинах міжвоєнного періоду (1918–1939 рр.). – С. 244.
- ⁵⁶ Качмар В. Проблема українського університету у Львові в кінці XIX ст.: суспільно-політичний аспект: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук: спец. 07.00.01 “Історія України” / В. М. Качмар; Львівський державний університет імені Івана Франка. – Львів, 1999. – 21 с.; Якимович Б. Український Таємний Університет у Львові і Український Вільний Університет: до питання генези / Богдан Якимович // Український Вільний Університет: з минулого в майбутнє: Матеріали міжнародної конференції (До 70-річчя з часу заснування). Львів, 13–14 лютого 1992. – Мюнхен; Львів, 1993. – С. 21–26.
- ⁵⁷ Сырчук М. Українці в Польщі 1918–1939: Освіта і szkolnictwo. – S. 107.
- ⁵⁸ Семчишин М. Тисяча років української культури. Історичний огляд культурного процесу. – С. 491–492.